

שניאור ז. רווח

רב אזורי במועצה אזורית גזר, רב ק"ק משכן התורה אלעד
 וראש המכון למצוות התלויות בארץ
 ת.ד. 176 אלעד 4081003
 טל: 03-9030891 פקס: 03-9030891

Rabbi Shneur Z. Revach

Rabbi of Gezer area & Mishkan Hatora Elad
 The Chairmen of Hamachon Lemizvot Hatluot Baaretz
 Post 176 ELAD 4081003 ISRAEL
 TEL: 972-3-9030580. FAX: 972-3-9030891

יום שני יט ניסן ד דחווה"מ תשפ"ג

לכבוד מעלת גיסי היקר הגאון הרא"ש אלקובי שליט"א השלום והברכה,

בהמשך לשיחתנו הטלפונית, אודות כשרות 'פטריות שמפניון לפסח' וראיתי את אשר שלחת לי ממודעות שונות, וממאמר תורני מקצועי שפירסמו בחודש האחרון. וכבר מילתי אמורה לפניך, שהתיאור המקצועי לוקה בחסר, והדיון ההלכתי שונה לחלוטין הלכה למעשה בימינו.

וכבר כתבתי בזה בשו"ת שש משור בח"א באו"ח, והתייחסתי לכך גם בתשובות שדה גליון 111, ובתולעת שני ח"ג, ועוד. ועיקר הדברים הם לאחר שהיינו אנו ושלוחים במפעלים רבים סביב העולם, ובמהלך שנת תשס"ב שהייתי בעצמי כמה חודשים במפעלי הגידול החל מהשלב הראשון של גידול פטריות האם, עד השלב האחרון, והיינו שותפים לכל התהליכים, בכמה מדינות באסיה, ובכמה מדינות באירופה, ולענ"ד לאחר היקף בסדר גודל כזה הדברים מתבררים הלכה למעשה, בלי שום פקפוק ואין יוצא ואין בא. ומחלק מהדברים שנכתבו ניכר היטב מבין עיניהם שמעולם לא ראו את גידול הפטריות, עד שהשוו את הפטריות לאינזימים שניזונים ממצע של חמץ והתחילו לדון בזה ועוד, ולמעשה בפטריות העובדות שונות, וכדלהלן.

הקשר בין חמץ לפטריה בימינו אנו מתחיל בשלבים מאוחרים, יתכן במצע הגידול, ויתכן ב'זרע' שהתפטיר עוטף אותו. ובעבר היה נפוץ גם בייצור הראשוני של התפטיר כאשר היו מייצרים את תפטיר האם בצורה סטרילית, כאשר היו לוקחים כובע של פטרייה ולאחר חיטוי, הכובע מייצר משטח נבגים [שנמצאים בטבע מתחת הכיפה] בתוך מיכל סטרילי. את הנבגים מנביטים אותו בתוך ע"ג קרקע מזון מעבדתית [חיטה או סורגום או טבק או כל זבל מעוקר], וכעבור כמה שבועות כשהנבגים נמצאים בטמפ' של 24 מ"צ, המבחנות מתמלאות בתפטיר [שהוא נראה כדמוי "צמר גפן"] ותפטיר זה הוא משמש כתפטיר - אם. כאשר בזמנינו שלב זה נעשה במעבדה בתוך צלחות פטרי על גבי מצע ג'ל סיליקון מעבדתי. והתהליך ממשיך כאמור.

כדי להרבות את תפטיר האם, ולשווקו לבתי הגידול, מכינים בקבוקים עם גרעינים מעוקרים שמשמשים כנשאים של הצמר גפן, שהרי אין אפשרות לזרוע 'חוטים', ומכניסים תפטיר לתוך הבקבוק, הגרעינים הם מחומר אורגני שיתכלה בהמשך בתוך הקומפוסט, הגרעינים יכולים להיות מגרעיני חיטה, שעורה, דוחן או אחרים. במשך כשלושה שבועות התפטיר מכסה את כל הגרעינים שבבקבוק. גרעינים אלו משמשים לזריעה של מאות בקבוקים נוספים. הגרעינים המכוסים תפטיר, הם התפטיר המסחרי שמשמש בהם המגדל.

את התפטיר בבתי הגידול 'זורעים' על גבי מצע שיכול לקלוט ולתת לנבגים להתפרס במצע. ובהמשך לאחר הכיסוי של הקומפוסט, מתחילה צמיחת הפטריות, והנבה כלפי חוץ. מצע זה הוא הנקרא קומפוסט כאשר החומר ממנו הוא מורכב, זה זבל אורגני לסוגיו, כאשר החלק העיקרי שלו הוא הקש, כאשר יש קש אורז, ויש קש חיטה, ואילו יכולים להצטרף תוספת של זבל אורגני לסוגיו, שרידי צמחים, עשבים, עלים, שאריות תחמיץ, שאריות מזון בהמות, פסולת בתי אריזה לפירות וירקות, חומר אורגני מאשפה ביתית, אשפה עירונית, קליפות עצים, שבבי עצים, נייר, ענפים מקוצצים ועוד. יש חשיבות מיוחדת בהכנת הקומפוסט בצורה מדוקדקת, כדי להבטיח שלא יהיו עובשים, במהלך הקומפוסטציה כל החומרים עוברים פירוק, כל החומרים המוצקים מתפרקים, הסוכרים מתפרקים, התאים, מיקרואורגניזמים, גרגירים, זרעים וכו'. וכל זה בטמפ' שמעל 80 מ"צ במשך תקופה של שבועות רבים, ולעיתים כמה חודשים [תלוי בשיטות ההכנה]. עוד כמה שבועות בטמפ' של 50 מ"צ, פיסטור בתנורי פיסטור, והמוצר הסופי הופך להיות בצבע שחור, והופך להיות ראוי לשמש כמצע גידול, כשהוא נקי ממחלות, מעובשים, ולא נשאר בו כל זרע אחר שיש לך לחשוש לגביו שהוא לפתע יעלה מאדמת הגידול, אלא רק מה שאתה זרע בלבד.

קודם השימוש כמצע לפטריות, הקומפוסט עובר תהליך נוסף של קיטור וגז המבטיח עיקור מוחלט, נקי ממזיקים ומחלות, וחופשי לגמרי מאמוניה, כדי שהתפטיר יוכל להיקלט עליו ולא יידחה. לתוך הקומפוסט בעומק 'זורעים' את הגרגרים העטופים בתפטיר, בטמפ' מדויקת של 26 מ"צ, ולאחר 3 שבועות כל הקומפוסט הפך לבן מחמת קורי הפטרייה שעוטפים את כל חלקי המצע. בזמן זה, מכסים את המצע בעובי של 3 ס"מ לפחות של מצע [עפר לח, או מצע כבול או תערובת כבול ואדמה, או מצע קוקוס]. ובתום 3 שבועות נוספים מהכיסוי מתחילה הניבה של הפטריות.

כל האמור לעיל ויותר, מתואר באריכות בספרים ובמאמרים שפירסמנו במקורות הנ"ל לפני כעשרים שנה ובמהלך אותם שנים עד היום. כאשר גם כיום יש בתי גידול שממשיכים להכין את הקומפוסט לבדם, ויש שכבר מקבלים את המצע מוכן כשהתפטיר כבר טמון בתוכו, וזמן הגידול מהיר יותר, ההחלפה מהירה עם הוצאה של הישן והכנסת הגל החדש.

חשוב להדגיש, שאין כל קשר בין התפטיר לבין המארחים שלו, לאחר שהם מעוקרים לחלוטין, לא התפטיר כשהוא עטוף בגרגר מכל סוג שהוא, ולא בהיותו טמון במצע שמעוקר לחלוטין. וזאת יראה כבודו, שמעולם במשך 30 שנים שאנו עסוקים במתן כשרות לבתי גידול של פטריות, לא ראינו מעולם שצמח ולו צמח אחד בודד של עשב חיטה או משהו דומה, כי אכן לאחר שהוא נהפך לקומפוסט זה פנים חדשות באו לכאן של מצע גידול. ואם היה איזה גרגר חיטה שנכנס לקש, כבר כלה מהעולם הרבה לפני שהוא הפך להיות מצע גידול. וגם הגרגרים שהתפטיר עטף, הם מעוקרים, ואין נותרים כל ערך תזונתי לפטרייה, הם בס"ה משמשים כנשא אורגני של חוטי התפטיר, ומתכלים בתוך הקומפוסט בזמן הגידול. וכל מי שמחפש הוכחה לכך, פשוט יתבונן בחדרי הגידול, ויראה שמעולם לא צמח עשב כלשהו, כאשר ברור לכל אחד שלאחר זריעה ופירוק של זרע עולה עשב, וכל זה מהטעם הפשוט, שאין זרע מעוקר יכול לתת כל תנובה. ואחר כל המתואר לעיל, מובן בהחלט תיאורם של הפוסקים, על העיפוש, וזרע כלה, ועוד. ומלבד כל זה, הדבר ברור ובדוק ופשוט, שאין כל השפעה של הדגנים על הפטריה, כיון שהם כבר אינם קיימים, וגם עברו תהליך גדול של עיפוש [ובאמת במקומות ייצור הקומפוסט קשה לעמוד ממרחק, ומיקומו ניכר בריח החזק שלו ממרחק גדול מאד].

שניאור ז. רווח**Rabbi Shneur Z. Revach****Rabbi of Gezer area & Mishkan Hatora Elad****The Chairmen of Hamachon Lemizvot Hatluot Baaretz**

Post 176 ELAD 4081003 ISRAEL

TEL: 972-3-9030580. FAX: 972-3-9030891

רב אזורי במועצה אזורית גזר, רב ק"ק משכן התורה אלעד

וראש המכון למצוות התלויות בארץ

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טל: 03-9030580 פקס: 03-9030891

וכל דברי הגאון בעל שבט הלוי (ח"ח סי' קיד) הם אמת ויציב מבחינת המציאות, ואין בהם כל פרץ, ומתאימים למציאות בימינו, ומה שראיתי לאחד הכותבים בניירות ששלחת אלי, שהשיג על מרן בעל שבט הלוי במש"כ: 'אבל לפני פסח שחמץ היתר גמור אין לאסור גדולי חמץ, כי כל מה שנזכר גדולי חמץ בפוסקים היינו או תוך הפסח, או בחמץ שעבר עליו הפסח בח"י סי' תמ"ג, וח"ס בתשובת אור"ח סי' ק"ד ועוד, ועיקר מטעם חליפי איסורי הנאה, כמבואר בסוגית הש"ס והראשונים במס' נדרים והדברים עתיקים. ומלבד זה הלא ע"י הגדול נהפך הכל להיתר כסברת נהפך המבואר בפוסקים אור"ח סי' רט"ז במג"א ובח"י סי' תס"ז וכמה רואי'. והשיג הכותב, אמנם, המעי' בדבריהם רואה דקאי אזרע חמץ שנזרע באדמה המוגדר במפורש זרעו כלה, ואודותיו דנו האם גידולי היתר לאחר הפסח מבטלים אותו, נדון דידן מוגדר לענ"ד כאין זרעו כלה ולא מצינו לכאורה מקור להתיר, מה גם שאין בגידולין שישים כנגד התפסיר. והנה יש מבין ארגוני הכשרות המחליפים לפני פסח את גרעיני הדגן בגרעיני דוחן שהינם קטניות, לענ"ד אף זאת צ"ע. ע"כ דברי המשיג.

ובאמת לענ"ד דבריו ממש תמוהים, שהרי מצע הגידול, הכל כלה שם לחלוטין, ואין לגביו ספק כלל. ולגבי זרע החיטה או השעורה שהתפסיר עוטף אותם, הם מעוקרים לחלוטין, ואין נותנים שום ערך תזונתי לתפסיר, וכל הסיבה שהם שם להיות נשאים לחוטים שיהיה אפשר כאילו 'לזרוע' כי אחרת לא זורעים חוטים. וגם הם כלים בתוך הקומפוסט, וממילא אין כל מקום לכל אשר כתב שם. ודברי בעל שבט הלוי אמת ויציב, ונכון וקיים לעד. ואין כל חשש כשרותי בפטריות הללו. [ומה שיש שמחליפים לגרעיני דוחן, אכן יש שאינם יורדים לחילוקים הנז', ופשוט דורשים זאת, ללא התעמקות הלכתית. ויש שחששו רק לתוך ימי הפסח, ויש שחששו לבעל העסק שלא יעסוק בחיטים שהוחמצו וטרם כלו מהעולם. ולכן דרשו ההחלפה לגרעיני דוחן. ואגב יש כמה בתי גידול שבמשך כל השנה עובדים רק עם דוחן. וראה בספר קצירת השדה (מהדו"ח כרך א פ"ג סט"ו) מש"כ לגבי פסח עצמו אם יש לחוש לאותם גרגרים או שמא כיון שייחד אותו לדבר שאינו למאכל, אלא כעין כופת שייחודה לשיבה, והפניתי לדברים שכתבנו בשו"ת שש משור (ח"ב אור"ח סי' יא אות ו) יעו"ש].

ובסיום יש לזכור כי דברי חז"ל ברור מילולו והם דברי אביי בגמ' בברכות (דף מ ע"ב) שפטריות מירבא רבו מארעא, ומינקי לא ינקי מארעא. ומבאר רש"י שם: מלחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים. כלומר הם מתרבים מלחלוחית הנמצאת בקרקע, אך לא שמקורה מהקרקע, שאדרבה מקורה מן האויר, ולכן אין הם יונקים ממקורות של הקרקע, ולכן אינם מפתחים מערכת שורשים, כי אינם זקוקים לזה, ולכן גדלים גם על כלים, שאינם זקוקים אלא ללחות מן האויר וכדברי המאירי עמ"ס ע"ז (דף יד) [וראה בהערות מרן הגריש"א על הסוגיא ודוק]. וממילא הלכה למעשה ברכתם שהכל גם בימינו שיש כעין 'זריעה' [ומכל מקום כיון שסו"ס הם נמצאים בקרקע, יהיה דין החרקים שם כדן שרץ הארץ וכמבואר בדרכ"מ (סי' פד, ד, ז) וראה תולעת שני (ח"א פ"ד סעי' יג). וכמו"כ לגבי נדרים שאנן]. וכ"כ בשו"ת שבה"ל (ח"ח סי' רמח) ואדרבה גם בדיעבד לא יצא אם בירך בופה"א ודלא כערוה"ש (ראה בזה בשבה"ל (ח"י סי' מב אות ג). וכ"כ למסקנא בחזון עובדיה (ברכות עמ' קנה) שהעיקר כמשנה אחרונה שלו שלא יצא אפילו בדיעבד. ובדידי הוה עובדא שכאשר עסק בסוגיא זו קרא לי לפניו לדון בדין הפטריות, והבאתי עימי הפטריות וכל מקורותיהם, ודנתי לפניו באריכות, והסיק שם הלכה למעשה הן לגבי ברכה, והן לגבי פסח שאין לחוש לזה כלל וכלל [ראה מה שהבאתי בספר קצירת השדה (שם) את עיקרי הדברים]. וכן מבואר להדיא ברמב"ם להלכה שאין הפטריות נחשבים לא גידולי קרקע ולא גידולי גידולין ולכן אין לוקחים אותם במעות מעשר שני (הל' מע"ש פ"ז ה"ד) שאין גידוליהם מן הארץ (יעו"ש בקצירת השדה שם מה שהאתי עוד טעמים בד"ו, אבל ודאי חלילה לחדש ולכתוב תורה חדשה ואין כאן המקום). ואחר כל זה, שברור הדבר שאינם צומחים מהקרקע ואינם יונקים מהקרקע אלא מהלחות הנמצאת שם, ועל כן כל העת המצע רטוב ולח שייסייע לגידול ושלטיה מיוחדת בטמפ' של מזג האויר בחדרים, והם המחיים את הפטרייה, וכן כל מזון אחר שנכנס למצע עם תום העיקור, אולם לא כל דבר אחר הקשור לחיטה או שעורה שכבר כלה מן העולם, לא מתוך המצע ולא הגרגר המעוקר שהיה התפסיר עוטפו. וכל זה כפי שביארנו לעיל.

וכבר הורה זקן בעל שבט הלוי בשנת תשנ"ב שכך היא ההלכה למעשה, וכך הורו רבני בד"ץ העדה החרדית בירושלים משנת תשס"ג, וכך הורה לי מרן הראש"ל הגרע"י זצוק"ל [כמדומני בשנת תשס"ו] כמו שתיארת בקצירת השדה הנז'. וכך היא האמת והמציאות כפי שאנו רואים בעיניים שאין שום חמץ שממנו אפשר לינוק, ובפועל אין הפטריות יונקות כלל מחומרים אלו. ושמעתי מאיש נאמן שגם אותו גדול בדורו זצוק"ל שבשמו מפרסמים שהחמיר, לא הרשה לפרסם ברבים למי שרצה להחמיר בזה, ושחלילה לא יאמר לאחרים שיש בזה חשש של חמץ, אלא שרוצה להחמיר למי שמעונין [ראש שו"ת ישא יוסף (אור"ח ח"ד) בסוף התשובה שכן דעת מרן הגריש"א שאין למנוע מחנווני למכור כשר לפסח פטריות שגדלו על חיטה, יעו"ש]. ובאמת מכה המציאות כפי שנראית לעינינו, אין בדבר זה כל סרך של ספק הקטן ביותר, והוא מותר וכשר למהדרין לכתחילה לפסח ולכל ימות השנה [וכשם שלא חוששים לקומפוסט הנעשה מגידולי תרומה ומגידולי שביעית ועוד שאר איסורים ואכמ"ל].

בברכת מועדים לשמחה, והאמת והשלום אהבו